

miljöverkstan
FLATEN

UPPTÄCK SVENSKA DJUR I FLATENS NATURESERVAT

Om djur-slingan

I Flatens naturreservat finns en promenadslinga i skogen med utplacerade träfigurer som föreställer olika djur. Det är några av våra vanligaste svenska djur som också går att hitta i reservatet eller i områden nära Flaten. Syftet med djur-slingan är att ge möjlighet att se hur några av våra vanliga svenska djur ser ut i sin naturliga miljö. Det gäller att ha ögonen med sig och titta både i träden och på marken för att hitta djuren!

Använder ni denna guide när ni går slingan så kan ni också lära er mer om djuren, lyssna på hur de låter och göra några roliga aktiviteter eller lekar kopplade till djuren.

Miljöverkstan Flaten har tagit fram slingan och handledningen inom ramen för ett LONA-projekt som föreningen driver tillsammans med Skarpnäcks stadsdelsförvaltning.

Djuren står längs med en stig som börjar i närheten av utegymmet, nära parkeringen vid stora entrén vid Flatenbadet. Ni ser stigen bakom utegymmet, den är ganska bred och går rakt upp i skogen, parallellt med parkeringen vid badet.

Hela stigen är ca 700 m lång och funkar bra att gå med barnvagn eller rullstol.

Djuren är tillverkade av Flavio Astudillo och målade av:

Räv, rådjur, ekorre, bäver och älg: Ylva Lewenhaupt,

Kattuggla och spillkråka: Lisa Behrenfeldt

Hare: Jana Eriksson.

Större hackspett: Lisa Adelsköld

Om denna guide

Nedan är alla djur beskrivna, med inledande frågor för att sätta igång funderingar och ta reda på vad ni redan vet om djuren.

Sen finns fakta om djuret och lite rolig "visste-du-att-kunskap". Ni hittar länkar för att lyssna på djurens läten. Till sist finns förslag på lekar eller enkla aktiviteter att göra som är kopplat till djuren.

Längs med stigen hittar ni **11 olika djurfigurer**:

Hare, räv, rådjur (hane, hona och kid), älg, uggla, ekorre, hackspett, spillkråka och bäver.

De finns både på marken och i träden, på olika avstånd från stigen, så det gäller att spana!

Fotona från Kim Forchhammer är alla tagna i naturområden runt Skarpnäck.

Foto: Kim Forchhammer

HARE

Att prata om:

- Varför har haren så långa öron tror ni?
- Ser ni vilken färg pälsen har? Varför tror ni pälsen har den färgen?
- Finns det något här omkring som ni tror haren gillar att äta?
- Har haren något att vara rädd för här?

Lär er mer om haren

Det finns två olika harar i Sverige, fälthare och skogshare. Det ni ser här i Flatenreservatet är en fälthare. Fältharen har brun färg året om. Skogsharen är vit på vintern och brun på sommaren. Skogsharen är också lite mindre än fältharen och har kortare öron.

Harar har jättebra hörsel men deras syn är inte lika bra. Eftersom ögonen sitter på varsin sida om huvudet har haren en synvinkel på 360°, men den ser inte så bra framåt.

Under dagen gömmer sig haren någonstans under en buske eller där den inte syns, men där den kan se vad som händer utanför och hålla koll på faror. När det blir mörkt kommer haren fram och äter.

På sommaren äter haren gräs och blad. På vintern äter de kvistar och bark från träd och buskar.

Harar bygger inga bon utan honan föder ungarna i en grop i marken. Honan kan få ungar flera gånger under året och får 2–5 ungar åt gången.

Haren jagas av örn, räv och lodjur, som är djur som har bra syn. För att kunna gömma sig lättare har haren färger som liknar naturen där den finns.

Visste du att..

- Visste du att en hare kan boxas? Det är hanarna som slåss med varandra genom att ställa sig på bakbenen och boxas.
- Haren kan bajsca ca 400 pluttar per dygn!
- Haren kan äta sitt eget bajs för att få i sig näringen som är kvar.
- Förr i tiden när lärare använde en griffeltavla eller svart tavla och skrev med tavelkrita på så användes en hartass för att suddas på tavlan.

Lyssna på en hare!

Haren ger inte ifrån sig så mycket läten. Hanarna har ett lite morrande eller knorrande ljud när de uppvaktar honorna. Om en hare fångas av ett rovdjur kan den skrika gällt.

Harskrik:

<https://voicebot.su/sv/sound/ljudet-av-en-hare/>

Att göra

Hoppa hare

Hoppa lika långt som en hare! En hare kan springa i en hastighet upp till 80 km/h och hoppa upp till 4 meter långt. Mät ut 4 meter på marken och se hur långt ni kan hoppa!

Lek - Mamma hare

Välj en person som är mamma hare och som ska lära sina ungar att akta sig för faror. Alla ni andra är harungar. Mamma hare ställer sig på en bestämd plats, blundar och räknar till 15 eller 20 (det ska gå lite snabbt att gömma sig).

Under tiden ska ni andra försöka gömma er så nära mamma hare som möjligt.

När mamma hare räknat klart ska hon, utan att flytta sig från platsen där hon räknat, försöka hitta sina ungar. De som hon ser ropar hon ut namnet på, då måste de komma fram från sina gömställen.

När mamma hare fått en stund att försöka hitta alla är det fritt fram. Då visar alla som är gömda sig och man kollar vem som vågat gömma sig närmast. Den som varit närmast vinner och får bli ny mamma hare.

Foto: Kim Forchhammer

RÄV

Att prata om:

- Är räven mindre eller större än ni tänker er?
- Vad tror ni rävar äter?
- Räven är ganska färgstark, lite fint rödbrun. Inte som haren att den knappt syns. Varför är det så tror ni?
- Har rävar några fiender?

Lär er om räven

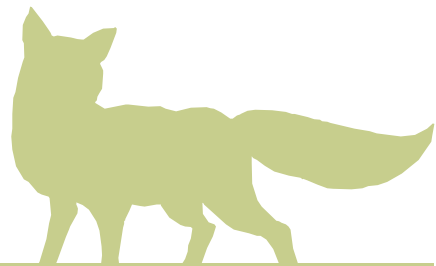
I Sverige har vi två arter av räv, fjällräv och rödräv. Här i Flaten finns rödräv. Rödräven finns i nästan hela Sverige, i allt från öppna skogar till städer.

Räven är ett rovdjur som är specialist på att jaga smågnagare, framför allt sorkar och harar. När den jagar sorkar använder den hörseln för att höra var sorken är, hoppar upp i luften och landar med framtassarna på bytet. När räven inte hittar bytesdjur kan den äta större insekter och också bär.

De rovdjur som kan fånga och äta rävar är lo och varg och ibland även kungsörn.

Rävens bo kallas lya. Räven gräver en tunnel fram till lyan till exempel under en stor sten. Honan föder vanligen 4–6 ungar som stannar nere i lyan i 2–3 veckor. Sedan börjar ungarna undersöka det närmaste området under några veckor.

En rödräv blir ungefär 5–10 år gammal.

Visste du att..

- Förr i tiden åt vi troligen räv i Sverige. I utgrävningar av Birka och på Gotland hittades mängder med rävbens.
- Rävar är lekfulla! Det hör inte alls till ovanligheten att räven leker med andra djur. De gillar bollar! Vilken kan ställa till problem vid golfbanor...
- En räv gör upp till fyrtio olika läten!

Lyssna på en räv!

Rävskall:

<https://www.riistainfo.fi/sv/videor/ravens-late/>

Att göra:

Lek - Smyg som rävar

I den här leken kan ni öva på att smyga och ta er fram så tyst som rävar. En av er är lyssnare och placeras med förbundna ögon på en stubbe eller sten, t.ex. mitt i en glänta. De andra deltagarna står först i en ring runt omkring stenen eller stubben. Sedan vänder sig alla om och tar 30 steg bort från lyssnaren. Därefter ska de på signal från lekledaren ta sig så ljudlöst som möjligt fram till lyssnaren, som så snart hon eller han hör ett ljud ska ropa "stopp" och peka i ljudets riktning. På stopp stannar alla. Den som lyssnaren har hört får gå fem steg bakåt. Därefter fortsätter leken på signal från lekledaren. Leken slutar när någon tagit sig hela vägen fram till lyssnaren.

Testa att ta av er skorna och undersök om det går lättare att smyga helt tyst när ni är barfota!

Foto: Kim Forchhammer

HACKSPETT

Att prata om:

- Varför tror ni hackspetten har en så lång näbb?
- Hur tror ni hackspetten hittar sin mat?
- Särskilt på våren hörs hackspetten trumma på träden. Då letar den inte mat utan trummar av en annan anledning. Kan ni gissa varför?

Lär er om hackspetten

Här på djurstigen hittar ni två hackspettsfåglar, **Större hackspett** och **Spillkråka**. Större hackspett är vit, svart och röd medan Spillkråkan är helt svart med en röd fläck på huvudet.

Hackspettar äter insekter, larver och andra smådjur som den hittar i trädens bark eller under barken på döda träd. På vintern lever den framför allt av frön som den hackar ut från kottar. Större hackspett tar ibland även fågelungar och ägg från fågelbon för att äta.

Hackspettens bo hackas oftast ut i ett lövträd. Ibland börjar hanen på flera hål samtidigt innan han hackar ett av dem till ett färdigt bo. Det händer ibland att den större hackspetten använder samma träd att bo i år efter år, men då hackar de upp nya hål nära det gamla.

Hackpetten stannar i Sverige på vintern och tidigt på våren börjar hackspettarnas hackande att höras, det är hanen som uppvaktar honan. Hackspetten lägger fyra till sju ägg per gång. Både hanen och honan ruvar äggen, hanen mest om natten.

Visste du att..

- Det finns något som kallas "hackspettsmedjor". Du känner igen dem genom att du hittar en kotte som sitter fast i barken på ett träd. Hackspettarna använder en barkspringa där de kilar fast kottarna och sedan hackar de upp fjällen i kotten och plockar fram fröna. Under trädet ligger ofta massor med upphackade kottar.
- En hackspett kan under en vinter äta över tre tusen kottar!
- För att hackspettens hjärna ska klara av det intensiva hackandet har fågeln stötdämpare inne i huvudet. Hackspetten har även speciella muskler runt hjärnan som snabbt drar ihop sig vid varje hack och hjälper till att ta emot smällen.

Lyssna på en hackspett!

Varningsläte:

<https://xeno-canto.org/206924>

Hackläte:

<https://xeno-canto.org/236468>

Att göra:

Gör en hackspettsmedja

Prova att göra en egen hackspettsmedja! Leta upp var sin kotte, gran- eller tallkotte och försök hitta ett träd där ni kan hitta en spricka i barken eller en hålighet där det går att fästa kotten. Är det lätt eller svårt? Hur tror ni hackspetten gör? Den har ju inga händer att använda utan bara en näbb och sina fötter.

Obs! Använd bara sprickor och håligheter som redan finns, man får inte göra egna.

Lek- gömma kotten

Välj ut en av er som är hackspett. Alla andra ställer sig på en plats och blundar och håller för öronen. Hackspetten väljer i smyg ut ett träd som hen sätter fast en kotte i, i barken, precis som riktiga hackspettar gör. Det är bra om den som sätter fast kotten går några extra svängar runt olika träd så de som blundar inte förstår vilket träd kotten sitter i. När personen som är hackspett kommer tillbaka till platsen där de andra står så får alla springa runt och leta efter kotten!

Foto: Kim Forchhammer

RÅDJUR

Att prata om:

- Kan ni se vilket av rådjuren som är hane?
- Vad tror ni hanen använder hornen till?
- Vad tror ni rådjuren äter?
- Äter de samma sak på sommaren som på vintern?

Lär er om rådjur

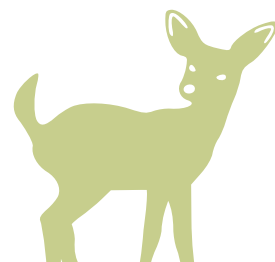
Rådjur finns i alla typer av skogsmiljöer och lever ensamma eller i små grupper. Honorna håller ofta ihop med sina egna ungar som kallas kid.

Ordet "rådjur", kommer från det fornsvenska ordet "radiur" och betyder fläckigt djur. Pälsen på rådjurkiden är nämligen fläckig från födseln men blir efter några veckor till en enfärgad vuxenpäls.

Rådjur äter örter, gräs, tunna blad och skott från buskar och små träd samt en del bär-ris.

I Sverige är det räv, lodjur och varg som jagar och äter rådjur. Framför allt rävar är en fara för de små kiden. Även människan jagar rådjur.

I maj eller juni föder honan oftast en till två ungar. Rådjurskiden ligger gömda under buskar eller i högt gräs medan mamman letar mat. Mamman går till kudet några gånger om dagen under de första tre månaderna för att låta dem dia (dricka mjölk).

Visste du att..

- Rådjuren idisslar maten. Det betyder att maten tuggas först en gång, sedan åker den ner i en av rådjurets två magar. Sen kommer maten upp igen i munnen och tuggas och sväljs en gång till.
- Rådjur kan bli upp till 20 år gamla men blir vanligtvis knappt 10 år.
- Det är oftast på grund av slitna tänder som rådjuren inte blir äldre än 10-12 år. När tänderna slits får rådjuren svårare att äta.

Lyssna på ett rådjur!

Rådjursskall:

<https://www.riistainfo.fi/sv/videor/radjurets-late/>

Att göra:

Leta rådjursspår

Kan ni hitta spår av rådjur där ni är? Genom att titta på spår, bajs och rester av mat och gnag på grenar kan ni se vilka djur som finns och rör sig i området. När det ligger snö på marken är det lätt att hitta rådjurens spår!

Lek - Göm er som rådjurkiden

Fungerar som leken sardinburken. En är rådjurskid och de andra är rådjursmammor. Rådjurskidet går och gömmer sig, de andra räknar till 50 och letar sedan efter den som gömt sig. Den som hittar "rådjurskidet" gömmer sig tyst bredvid och leken avslutas när alla ligger packade på samma gömställe.

Foto: Kim Forchhammer

Foto: Kim Forchhammer

ÄLG

Att prata om:

- Kan ni gissa hur hög en älg kan bli?
- Tror ni älgen behöver vara rädd för något?
- Vad är bäst att göra om vi träffar en riktig älg i skogen?

Lär er om älgen

Älgar trivs i skogen och vid sjöar och våtmarker. De lever mest ensamma och är vakna och aktiva på dagen.

Älgar kan förflytta sig långa sträckor under ett dygn. Om de blir rädda kan de springa snabbt, mer än 50 kilometer i timmen. Älgar är också bra på att simma!

Hanen kallas för tjur och honan för ko. Barnet kallas kalv. Kalvarna föds vanligen i maj eller juni. Oftast bara en men ibland blir det tvillingar. Kalven stannar i ett år hos kon, tills det kommer en ny kalv.

På sommaren äter de mest blad, skott och mindre kvistar. Under vintern äter älgen tallris, enris och kvistar från lövträd.

En fullvuxen älg har få fiender förutom när människan jagar dem, men en vargflock kan utgöra ett hot, speciellt för kor med kalvar. Älgar är stora djur men fredliga. Det är först när de blir irriterade eller skrämde och inte har möjlighet att fly undan som de kan gå till anfall. Det bästa är att låta älgen vara ifred och ta en annan väg när man möter dem.

Visste du att..

- Under den varmare delen på året kan de äta upp till 35 kilo mat per dag! Det är som vikten av 35 mjölkpaket, fast blad och kvistar.
- En älg kan bli två meter hög.
- Det finns älgar som föds vita.
- Förr i tiden gjordes flera försök att tämja älgar och använda dem ungefär som hästar. Det lyckades inte så bra men det finns en berättelse om älgen Stolta från början av 1900-talet. Hon togs om hand som kalv och uppfostrades som en tamhäst. Hon kunde till slut hjälpa till i skogen och köra timmer och kunde dra både slädar och kärror.

Foto: Kim Forchhammer

Lyssna på en älg!

Kontaktläte:

<https://www.riistainfo.fi/sv/videor/algens-late-2/>

Att göra:

Lek - Älgkull

En är varg och jagar övriga deltagare.

Den som blir tagen brölar som en älg (ni får komma överens om ett sätt som älgar brölar på!). För att få vara med igen måste två personer ställa sig på varsin sida om den kullade älgen och sätta upp en hand som ett älghorn, på var sin sida om huvudet.

Då blir älgen fri igen!

Foto: Kim Forchhammer

BÄVER

Att prata om:

- Varför tror ni bävern gnager på träd?
- Bävern har en stor och ganska speciell svans. Vad använder bävern den till?
- Vet ni hur bävern bor?
- Vad gör bävern på vintern?

Lär er om bävern

Bävern bygger dammar i åar och bäckar genom att skapa en fördämning, som en mur av stockar, grenar och dy. Stockarna och grenarna gnager den av med sina stora tänder, oftast på natten.

De bor i en hydda som de bygger vid strandkanten. Ingången till hyddan är under vattnet. Området runt hyddan är bäverns revir och markeras med dofter som kommer från särskilda körtlar som sitter vid början på bäverns svans.

Bävern äter näckrosor, växter från strandkanten, bark och blad från lövträd. Sen fixar de ett eget matförråd till vintern. De trycker ner trädstammar i marken under isen, utanför hyddan, som de sedan kan smaska på. Under vintern lever bävern i sin hydda under isen.

På våren får de sina ungar, ofta två stycken. Ungarna stannar i boet i 2 år. Både föräldrarna och ungar från året innan hjälper till att lära de nya små bävrarna att simma, leta föda, fälla träd och allt annat som en bäver måste lära sig.

När de blivit 2 år gamla lämnar de boet för att hitta nya egna revir och bygga ett eget bo. Bävern kan bli 20-30 år gammal i vilt tillstånd.

Visste du att..

- Trots att bävern spenderar mycket tid under vattnet blir deras hud aldrig blöt. Det beror på att de har två lager av päls.
- Arten jätdebäver (*Castoroides ohioensis*) som förekom i Nordamerika dog ut för cirka 10 000 år sedan. Den kunde bli upp till 2,5 meter lång!
- Om bävrar i fångenskap får höra ett inspelat ljud från porlande vatten börjar de bygga vid högtalaren. När de hör det ljudet tror de att deras damm läcker!

Lyssna på en bäver!

Bäverläte:

<https://www.riistainfo.fi/sv/videor/baverns-late/>

Att göra:

Hur lång tid tar det att gnaga ner ett träd?

Titta på den avgnagda biten trä som en bäver har gnagt på. Den sitter fast bredvid bävern. Hur tjockt tror ni det trädet eller grenen var? Hur lång tid tror ni det tog för bävern att gnaga av det? Ledtråd- en bäver kan fälla ett träd som är 25 centimeter tjockt på fyra timmar!

Foto: Kim Forchhammer

EKORRE

Att prata om:

- Varför tror ni ekorren har så lång svans?
- Vad finns det för fördelar med att kunna klättra i träd om man är ett litet djur?
- Var sover ekorrar tror ni?

Lär er om ekorren

En ekorres svans är lång och yvig och används för att hålla balansen när den hoppar omkring i träden. Svansen används också för att prata med- de skickar signaler till varandra genom att vifta på svansarna.

Ekorren har sina bon högt uppe i träden, oftast i en gran. Boet tillverkas av torra grenar och innanför grenarna bäddar de med bark, mossa, och torrt gräs.

De gillar att äta hasselnötter, frön från grankottar och frön från tallkottar. Den äter även svampar, ekollon, bär, insekter som till exempel myror och larver och ibland fågelägg.

Honan föder oftast 4 ungar men kan få ända upp till 8 stycken. Ungarna föds nakna och blinda. Om honan blir orolig och störd kan hon flytta ungar till ett annat bo. Ungarna blir självständiga och vuxna efter 12-16 veckor, men skyddas av honan ytterligare ett par veckor.

Visste du att..

- Ekorren sover ensam men om det är riktigt kallt på vintern kan den dela bo med andra ekorrar.
- Ibland kan man hitta hundratals små grankvistar på marken under en gran. De har ekorren bitit av för att äta upp det som är början till knoppar..
- En ekorre behöver äta 25-30 grankottar per dag för att få i sig den energi den behöver. Det tar ca 7 minuter för en ekorre att skala en grankotte.

Lyssna på en ekorre!

Ekorrens smackande och varningsläte:

<https://www.riistainfo.fi/sv/videor/ekorres-late/>

Att göra:

Lek - Alla ekorrar byter bo

Alla deltagare utom en väljer ett träd som sitt bo. Det måste tydligt framgå vilka träd som är bon och vilka som inte är det. Den som inte har något bo säger åt de övriga: "Alla ekorrar byter bon! Då gäller det för alla ekorrar att snabbt byta bo! Den som blir utan bo får stå i mitten och leken börjar om.

Foto: Kim Forchhammer

KATTUGGLA

Att prata om:

- Varför sitter ugglor ofta på en gren och spanar tror ni?
- Vet ni vad ugglor äter?
- Hur bor ugglor? Var sover dom och var lägger de sina ägg?

Lär er om ugglor

Kattugglor trivs i lövskogar och blandskogar men kan också bo i städer. På dagen håller kattugglan sig gömd. När kvällsmörkret kommer flyger den ut på jakt. Den spanar från en gren innan den störtar eller glider nästan ljudlöst fram och fångar sitt byte. Den äter gnagare, men även andra små däggdjur, fåglar, grodor och ödlor, dagmaskar och skalbaggar.

Öronens placering gör att kattugglan har en väldigt bra hörsel och den kan jaga bara med hjälp av hörseln på natten.

Kattugglan stannar i Sverige även på vintern. Honan och hanen bildar par från ett års ålder och lever hela livet tillsammans. De skaffar ett revir som de försvarar och som de behåller livet ut. De lägger äggen i ett hål i ett träd, men de kan också använda gamla skatbon, ekorrbon eller fågelholkar.

Kattugglor kan fångas av berguv och duvhök och rävar kan också ta unga ugglor.

Visste du att..

- Kattugglans hörsel är tio gånger bättre än en människas.
- Ugglorna sväljer sina byten hela och sedan kräks de upp så kallade spybollar. Det är de delar som de inte kan smälta i magen och består mest av päls och benrester.
- Kattugglans spöklika rop har lett till att den i gamla sagor förknippas med otur och död.

Lyssna på en uggla!

Två olika läten som kattugglan gör:

[https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Tawny_Owl_\(Strix_aluco\)_\(W1CDR0001519_BD8\).ogg](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Tawny_Owl_(Strix_aluco)_(W1CDR0001519_BD8).ogg)

[https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Tawny_Owl_\(Strix_aluco\)_\(W1CDR0001427_BD9\).ogg](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Tawny_Owl_(Strix_aluco)_(W1CDR0001427_BD9).ogg)

Att göra:

Lyssna som en uggla

Kattugglan jagar till stor del med hjälp av sin hörsel. Den hör väldigt mycket bättre än en människa. Men den har inte jättebra syn.

Testa hur bra er hörsel är genom att alla blundar eller drar ner en mössa över ögonen. En person som får titta gör ett ljud, till exempel slår med två pinnar mot varandra eller mot en trädstam. Alla får lyssna var ljudet kommer från och gå i den riktningen. Utan att titta! Personen som gör ljuden kan försiktigt förflytta sig ibland så att deltagarna måste byta riktning. Leken är slut när alla hittat fram till den som gör ljudet.

miljöverkstan

FLATEN

Miljöverkstan är en förening som jobbar för att natur och friluftsliv ska vara tillgängligt för alla.

Vi driver projekt som bidrar till att fler människor får upplevelser i naturen och möjligheter att prova på friluftsliv. Verksamheten riktar sig till barn och unga upp till 25 år.

Föreningen har funnits sedan 2015 och har sin bas i Skarpnäck i Stockholm.

FLATENBADET

